

Логвін Н. М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Науковий керівник – к.п.н, доц. **Фазан Т. П.**

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** У статті розкрито і проаналізовано дидактичну гру, як засіб морального виховання дітей дошкільного віку. Висвітлено результати проведеного експериментального дослідження використання системи дидактичних ігор, спрямованих на моральне виховання дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти.*

Ключові слова: моральне виховання, моральні цінності, засоби, методи, технології морального виховання, дидактична гра, дошкільний вік.

Постановка проблеми. Проблема морального виховання підростаючого покоління є предметом активної дискусії та досліджень, оскільки вона становить важливий аспект суспільного розвитку. В сучасному світі, де збереження та посилення моральних цінностей стає викликом, виховання моральних якостей у дітей стає надзвичайно важливим завданням. Проблема полягає у впливі суспільного контексту, технологічного прогресу, медіа та інших факторів на моральний розвиток молодого покоління.

Науковці стверджують про необхідність закладання основ морального виховання у дітей, починаючи з найменшого віку. Ідеальним у цьому плані є період дошкільного дитинства. Здійснення морального виховання дітей дошкільного віку є необхідним з міркувань їх загального розвитку та формування основ моральної свідомості. У цьому віковому періоді діти активно вступають у світ соціальних відносин і починають формувати свої цінності, норми та вчинки. Моральне виховання допомагає дітям розуміти різницю між правильним і неправильним, добром і злом, а також вчитися приймати відповідальність за свої вчинки. Це сприяє розвитку їх емоційного і соціального інтелекту, формуванню моральних цінностей та здатності до етичного мислення. Крім того, моральне виховання в дитинстві має важливе значення для формування міжособистісних навичок, таких як співробітництво, толерантність, емпатія та повага до інших. Воно створює основу для подальшого розвитку соціальних навичок і взаємодії з оточуючим світом.

Таким чином, здійснення морального виховання в закладах дошкільної освіти є важливим елементом загального розвитку дітей,

яке допомагає створити міцну основу для формування гуманістично спрямованої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені з різних галузей зосереджувались на вивченні проблеми морального виховання і результати їхніх глибоких досліджень були опубліковані в багатьох наукових працях. Значну роль у цьому дослідженні відіграли такі видатні науковці, як А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, І. Стещенко, В. Сухомлинський, С. Шацький. Проблему морального виховання було детально вивчено українськими та зарубіжними науковцями з різних аспектів. Українські дослідники, такі як Т. Алексеєнко, Є. Арнаутова, О. Барабаш, І. Бех, О. Вишневський, І. Гребенніков, О. Докукіна, О. Кононко, О. Косарева, В. Котило, С. Ладивір, Т. Маркова, Т. Науменко, В. Павленчик, В. Постовий, Т. Поніманська, Г. Пономарьова, М. Роганова та М. Стельмахович, детально досліджували питання морального виховання. Вони присвятили свої роботи розкриттю сутності основних моральних понять і дослідженню теоретичних основ виховання моральних якостей у дітей. Зарубіжні дослідники, такі як А. Адлер, Т. Гордон, Р. Дрейкурса та Я. Хамяляйнен, також внесли вагомий внесок у цю область досліджень.

У науково-педагогічних дослідженнях відображаються різноманітні аспекти використання ігор у процесі морального виховання дітей. Зокрема, Л. Божович вивчала психологічні аспекти гри як засобу морального виховання, зосереджуючись на формуванні емпатії та співпереживання у дітей через взаємодію під час гри; В. Сухомлинський висвітлював роль гри у формуванні моральних якостей, встановленні правил спілкування та розвитку соціальної взаємодії між дітьми; І. Бех досліджував вплив гри на самосвідомість дитини, розвиток її особистості та формування моральних стандартів. Аналіз науково-методичної літератури показав, що не зважаючи на існування великої кількості наукових робіт на тему морального виховання дітей дошкільного віку, дослідженню можливостей застосування саме дидактичних ігор у цьому напрямку приділяється досить невелика кількість наукових праць. Таким чином, можемо стверджувати про те, що існує необхідність пошуку ефективних шляхів використання дидактичних ігор з метою морального виховання дітей дошкільного віку.

Мета даної статті полягає у тому, щоб визначити, теоретично обґрунтувати та практично перевірити можливість застосування дидактичних ігор з метою морального виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі проведення теоретичного дослідження, ми з'ясували, що *моральне виховання* являє собою цілеспрямовану взаємодію дорослих і дітей, метою якої є формування у останніх моральних почуттів і якостей, засвоєння ними моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки.

Зміст морального виховання відповідає цінностям, які склалися у конкретного суспільства, а також його конкретним потребам, які мають здатність змінюватися з часом. Воно засноване на принципах рівноцінності особистостей педагога і дитини, гуманістичності змісту і засобів виховання, довіри і поваги в процесі виховання, створення позитивної емоційної атмосфери, творчої взаємодії педагога і дитини [1, с. 53].

Починаючи з самого найменшого віку, моральне виховання дитини передбачає формування її моральної позиції, ціннісних орієнтирів, інтересів і потреб. Саме у цей період відбувається закладення основ морального розвитку особистості, відбувається розвиток дитячих уявлень, почуттів, звичок, які визначають її вдосконалення у майбутньому. Найбільшу увагу викликають зміни, які відбуваються у мотиваційній сфері дитини дошкільного віку. Їх можна спостерігати у розвитку моральних мотивів поведінки, а у старших дошкільників вони набувають супідрядності, тобто вони є підпорядкованими певній вищій меті. Саме через це якщо дорослі не приділяють достатньо уваги до морального виховання дітей у період дошкільного віку, у майбутньому вони не матимуть можливості це компенсувати [8, с. 160].

Таким чином, моральне виховання дітей дошкільного віку має на *мети* формування моральної вихованості, яка передбачає систему моральних знань, умінь, навичок, переконань, поглядів, норм.

Завдяки аналізу педагогічного досвіду науковців минулого, було розглянуто різні підходи до організації морального виховання дітей дошкільного віку. За сучасних умов учені-дослідники активно вивчають моральне виховання дошкільників, адже моральний розвиток дитини займає важливе місце у формуванні всебічно розвиненої особистості, впливає на її розумовий і фізичний розвиток, на трудову підготовку і на виховання естетичних почуттів і інтересів. У межах даного дослідження моральне виховання нами розуміється як безперервний процес, спрямований на опанування людьми поведінковими правилами і нормами [6, с. 196].

Головними *засобами* дитячого морального виховання дошкільників виділено: моральне виховання в навчальному процесі, моральне виховання у праці, ігрове моральне виховання. Зважаючи на те, що зміст морального виховання характеризує три групи завдань

(формування в єдності моральної свідомості, поведінки, почуттів), виокремлюють три групи методів:

- методи формування моральної поведінки;
- методи формування моральної свідомості;
- методи виховання моральних почуттів і мотивів поведінки.

Серед усіх доступних для педагогів засобів ефективним вважається гра. Вона займає важливе місце у розвитку дитини будь-якого віку. Як показує практичний досвід, відмінним засобом морального виховання дітей дошкільного віку є дидактичні ігри. Вони сприяють розвитку у них ініціативності та самостійності. У закладах дошкільної освіти досить поширеними є дидактичні ігри, які несуть у собі моральний зміст: «Подорож до країни ввічливості», «Хто навчить Незнайку гарно поводитись», «День народження ляльки Катрусі» та ін.

Дидактична гра має спрямованість на творення у вихованця запиту в знаннях, вимагає активної зацікавленості до нового витoku знань, потребує удосконалення пізнання навичок та умінь [2, с. 134].

Дидактичні ігри, прийоми та заняття грою сприяють зростанню ефекту дитячого засвоєння навчальної програми, роблять різноманітною їхню навчальну активність, вносячи нові риси додаткового інтересу.

В якості ігрового навчального методу дидактична гра постає у двох видах:

1) власне дидактична гра, що своїм підґрунтям має дитячу самоорганізацію та самонавчання, тобто автодидактизм;

2) гра-заняття, тобто гра-вправа, ключова роль у ній відіграє педагог, який її і організовує. В ході цієї гри-заняття малюки опановують доступні знання, у них формуються потрібні уміння, відбувається удосконалення психічних процесів (мовлення, сприймання, мислення, уява). Результативне засвоєння умінь та знань проходить на практиці, коли активізується запам'ятовування та підсвідома увага [7, с. 126].

У дидактичній грі тісно пов'язані пізнавальний, себто навчальний, та цікавий, себто ігровий бік. Педагог синхронно проводить з дітьми навчальний процес та бере участь у дитячій грі, а вихованці навчаються, використовуючи ігрову форму.

Головною стимуляцією, мотивацією створення дидактичного завдання є не безпосередня вказівка педагога чи прагнення вихованців чогось навчитися, а велике бажання гратися, прагнення виграти, досягнувши ігрової мети. Завдяки цьому діти дошкільного віку прагнуть інтелектуальної активності, яку потребують ігрові правила та умови (більш уважно слухати, краще розпізнавати явища та об'єкти довкілля, скорше розбиратися в необхідній якості). Таким чином у віці

старших дошкільників на базі ігрової зацікавленості появляються та еволюціонують і розумові інтереси.

В якості самостійної ігрової діяльності дидактична гра може існувати тільки тоді, коли дидактичні завдання стають доступними для дитячого осягання, коли очевидна зацікавленість малюків до гри, до оволодіння ними правил та ігрових дій, що перебувають в залежності від рівня ігрового досвіду. Такими є передумови застосування дітьми дошкільного віку здобутих знань про речі та природне середовище навкруги [3, с. 125].

Класифікація ігор за матеріалом підкреслює їх навчальну та пізнавальну спрямованість, поверхнево розкриваючи підґрунтя дидактичної гри: специфіку дитячих ігрових дій, завдань і правил, проходження життєдіяльності малюків, керівну роль педагога. Зазначеній меті підвідомча наступна класифікація дидактичних ігор, яка вирізняє:

1) *ігри-подорожі*, що віддзеркалюють реальний фактаж подій через неординарне: складне – через переборне, просте – через загадкове, потрібне – через привабливе. Вони призначені для посилення вражень, для надання змістовності пізнання, особливості, як казці, на звернення дитячої уваги на непомітні для малюків речі. Скажімо, це мандрівка у назначене місце, подолання часових та просторових властивостей, мандри уяви та думки;

2) *ігри-доручення*, ігрові дії та ігрове завдання яких базується на рекомендації виконати певну роботу: зібрати в коробку всі іграшки зеленого кольору, дістати із кошика предмети квадратної форми;

3) *ігри-припущення*, ігрове завдання яких заховане в назвах: «Що б я зробив, якби...?», «Що було б...?». Такі ігри підштовхують вихованців до осягання наступної дії, для якої необхідне уміння прирівнювати знання з ситуацією або певними умовами, встановлюючи активну уяву та причинні зв'язки;

4) *ігри-загадки* спонукають до розвитку аналітичних здібностей, формуючи вміння до роздумів та узагальнення;

5) *ігри-бесіди*, підґрунтям яких є комунікація педагога з вихованцями, дітей між собою, що здійснюється як ігрова діяльність та ігрове навчання. Важливість цих ігор зводиться до інтенсифікації емоційно-інтелектуальних процесів (пов'язаності дитячої думки, слова, дії, уяви) у формуванні навиків слухати та чути запитання педагога, питання і відповіді вихованців, уміння концентрувати увагу на змістовності комунікації [4, с. 186].

При підготовці до дидактичної гри педагогічний працівник має підібрати її згідно вимог програми щодо дитячого виховного та навчального процесу для конкретної вікової категорії; з'ясувати найкращий час її проведення; спорядити потрібний дидактичний

матеріал; вивчити й усвідомити гру; обміркувати методи і прийоми керування грою; поповнити дитячу пам'ять знаннями й уявленнями, потрібними для вирішення ігрового завдання [5, с. 89].

Діти старшого дошкільного віку виявляють добре розвинуту уяву. Навчання та виховання сприяють їх сенсорному розвитку, поліпшують сприйняття та уявлення. Діти цього віку починають проявляти цілеспрямоване сприйняття, розвивають довільну пам'ять, уміють аналізувати та узагальнювати предмети, встановлювати зв'язки між ними. Їх мислення розвивається швидкими темпами, замінюючи наочно-дійове мислення на образне мислення. Емоційні процеси старших дошкільників стають більш збалансованими.

Саме з цих причин у межах даного дослідження нами було прийнято рішення про проведення експериментального дослідження з дітьми старшого дошкільного віку. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Закладу дошкільної освіти (ясла-садочок) «Малютко» Ланнівської сільської ради Полтавського району Полтавської області. У проведенні експерименту приймали участь 50 дошкільників (24 дитини експериментальної та 26 дітей контрольної групи), вихователі та батьки вихованців.

Мета дослідження полягала у тому, щоб з'ясувати рівень сформованості моральної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Дослідження складалося з трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного.

На констатувальному етапі було виділено критерії (когнітивний, емоційний, поведінковий) та показники моральної вихованості дитини дошкільного віку. Враховуючи їх, було виділено рівні її сформованості (високий, середній, низький). Було запропоновано методику дослідження, до якої увійшли різні емпіричні методи. Після їх проведення було здійснено кількісний та якісний аналіз отриманих даних, що дало змогу визначити кількість дітей у експериментальній та контрольній групах, які мають високий, середні та низький рівні сформованості моральної вихованості.

Формувальний етап передбачав практичне використання дидактичних ігор у роботі з дітьми дошкільного віку з метою їх морального виховання. Було запропоновано систему роботи, яка здійснювалася у трьох напрямках – з дітьми, вихователями та батьками вихованців. Нами була розроблена картотека дидактичних ігор з морального виховання, до якої увійшли 25 ігор для дітей дошкільного віку. У процесі роботи з дітьми, ми мали можливість переконатися у тому, що використання дидактичних ігор досить зацікавлює дітей та мотивує їх до виконання поставлених завдань.

Зважаючи на те, що професійна майстерність педагогів відіграє надзвичайно важливу роль у здійсненні морального виховання дітей

дошкільного віку засобами дидактичних ігор, було прийнято рішення про необхідність удосконалення рівня теоретико-методичної підготовки вихователів. Тому, нами було заплановано проведення ділової гри з вихователями на тему: «Моральне виховання дошкільників», яка спрямована на підвищення професійної компетентності, педагогічної майстерності вихователів в здійсненні завдань морального виховання дітей дошкільного віку.

Також було розроблено та поведено консультації з батьками вихованців на тему «Моральне виховання дошкільника в процесі спілкування з дорослими», де батьки мали можливість розширити свої уявлення про моральні норми, моральні почуття і мотиви поведінки, а також про звички моральної поведінки.

Контрольний етап передбачав здійснення повторної перевірки моральної вихованості дітей за тими ж діагностичними методиками, які були застосовані під час проведення констатувального етапу.

Таким чином, ми мали можливість визначити, наскільки ефективною була запропонована нами система роботи на попередньому етапі. Повторна діагностика моральної вихованості дітей показала збільшення кількості дітей з середнім і високим рівнем моральної вихованості та зменшення кількості дітей з низьким її рівнем в експериментальній групі. У контрольній групі кількість дітей за кожним рівнем залишилася незмінною у порівнянні із констатувальним етапом.

Отже, результати дослідження підтверджують ефективність запропонованих і впроваджених педагогічних умов морального виховання дітей дошкільного віку засобами дидактичних ігор.

Висновки. Результати, які ми отримали у процесі теоретичного та експериментального дослідження, дають можливість нам стверджувати, що дидактичні ігри відіграють важливу роль у моральному вихованні дітей, тому необхідно постійно вдосконалювати та оптимізувати цей процес для дошкільників. Дидактичні ігри сприяють формуванню цінностей і норм, розвитку соціальних навичок, емоційному розвитку, а також розвитку морального розуміння і мислення. Система здійснення морального виховання дошкільників з використанням дидактичних ігор здатна забезпечити системність у здобутті дошкільниками моральних знань, а також сприяє розвитку навичок їх моральної поведінки. Отже, дидактичні ігри є ефективним засобом морального виховання дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Божко А.В. Засоби та методи морального виховання дошкільників. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. Вип. 49 (102). С. 52–57.
2. Волік Н. Дидактичні ігри для розвитку емоційного інтелекту дошкільника. Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. пр. 2019. Вип. 1. С. 122–141.

3. Каліченко А. В., Микляєва Ю. В. Розвиток ігрової діяльності дошкільнят. М.: Вища освіта, 2004. С. 335.
4. Косенко Ю. М. Сутність дидактичної гри як методу навчання. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2011. № 8 (18). С. 184–191.
5. Крутій К. Л., Деснова, І. С., Замелюк М. І. Дефініція «гра як провідний тип діяльності дошкільника»: аналіз підходів. Академічні студії. Серія «Педагогіка». 2022. Вип. 2(4). С. 84–91.
6. Манжелій Н., Фазан Т. Підготовка вихователів до використання мультимедійних засобів у моральному вихованні дошкільників. *Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти: зб. наук. праць до IX Міжнародної науково-практичної конференції*. Кам'янець-Подільський. 2023, С. 194-200.
7. Мельничук Л. Б., Марчук О. О., Красовська О. О., Шкабаріна М. А. Педагогічний аналіз готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 32. Т. 1. Теорія і методика професійної освіти. С. 95–99.
8. Невмержицький В. М. Розвиток моральної свідомості особистості. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: матеріали V Міжнародної науковопрактичної конференції (21 квітня 2020 року); за заг. ред. Р.А. Калениченка, О.Г. Льовкіної*. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2020. С. 158-161.

УДК 373. 2. 091. 39: 004

Манжелій Н. М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Фазан Т. П.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ІНФОРМАЦІЙНО–КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті розглянуто особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому просторі закладу дошкільної освіти. Акцентовано увагу на їх ролі у розвитку і вихованні дітей дошкільного віку та можливостях застосування в методичній, управлінській діяльності.*

***Ключові слова:** інформаційно-комунікаційні технології, освітній простір, діти дошкільного віку, заклад дошкільної освіти.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інформатизація сучасного життя, розвиток і впровадження нових технологій у різних сферах суспільства зумовили певні реформи в змісті діяльності закладів дошкільної освіти. Сьогодні пред'являються якісно нові вимоги до організації освітньої діяльності дошкільників, розвитку в них дослідницьких та творчих здібностей, формування життєвої компетентності. Обсяг інформації, що постійно зростає, який повинні засвоїти діти не механічно, а осмислено, вимагає більш досконалих